

ЭНГСИЭЛИИ

• Нам улууһун хаһыата • 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттэммитэ •

2000 с.
От ыйын
6
күнэ
чэппиэр
№ 75 (8765)

Күөх сайынна . . .

От ыйыгар күн-дьыл туругун туһунан киһи үөрэ истибэт билгэлээһинэрэ бэчээккэ, радиоҕа таһаараллар. Ол курдук ыйы быһа быстах ардактар түһэллэрэ күүтүллэр. Салгын температурата күнүһүн эмискэ итийэр, киһэтин, түүнүн лаппа сөрүүн буолуоҕа.

Отчуттарга охсубут отторун окко-маска ыйаан, кэбиһилээх оттору турбалаан, ыксал түгэнигэ тууһаан дыһаналларыгар сүбэлэниэ.

Төттөрүтүн атырдыах ыйыгар сайынгылыы үтүө күннэр туруохтара диэн сабаҕалылар.

КЭҢКЭМЭ КЭРЭ БИЭРЭГЭР

Дьүккүөрдээх үөрэх дьыла түмүктэнэн, сайынчы каникулбут саҕаланан, биһиги оскуолабытыгар араас хайысхалаах лааҕырдар үлэлииллэр. «Дьодур» интеллектуальной лааҕыры Лидия Степановна Рехлясова, эдэр журналистар «Лидер» лааҕырдарын Светлана Георгиевна Емельянова, «Огонек» профсоюз лааҕырын Татьяна Николаевна Степанова салайаллар, производственной практиккаҕа 7, 8, 9-с кылаастар үөрэнээчилэрэ оскуола ис-тас үлэтигэр сылдьаллар. Бэс ыйын 10 күнүгэр Кэҥкэмэ «Хотойук» лааҕырга автобуһунан айанга турунуубут. Уолаттар Алеша Хайдаров, Женя Титов, Кэскил Колесов, Валера Семенов, Валера Куличкин, Вася Кайгородов, Сеня Заболоцкий, Миша Данилов о.д. барыта 11 уолаттар бааллар. Кыргыттартан Наташа Бочкарева,

Оля Бурцева, Туйаара Новгородова уонна салайааччыларбыт Василий Иванович Колмогоров, Светлана Георгиевна Емельянова. ЭХО парк директора Николай Петрович Колпашиников салайар «Хотойук» экологической лааҕырга Чурапчы уонна Таатта оҕолорун салайааччыта Мира Яковлевна Луковцева, куорат 27-с оскуолатыттан 5-с оҕо салайааччылары Наталья Васильевна Чечурова аҕаллылар.

Бу күн киһэ «Хотойук» лааҕыр салайааччыта Николай Петрович Колпашиников ЭХО парк маршрутун сиһили кэпсээтэ. Академик Василий Иванович Оконешников бэйэтэ айбыт новеологическай системаны билсиппинэрэн лекция аахта. Оҕолор олус интэриһиргээн, болҕойон олонор иһитилэр. Бэс ыйын 11 күнүгэр оҕолор бэйэ бэйэбитин кыт-

та ыкса билсиппит, доҕурдоспурут, сыйһаммыпыт итинэн эркин хаһыатын таһаарбытыт. «Городские экологи» диэн ааттаах хаһыаты куорат оҕолоро таһаарбыттара. «Эйгэ-2000» диэн Чурапчы уонна Таатта оҕолорун хаһыата, онтон биһиги Нам бастакы оскуолатын оҕолоро «Лето-2000» диэн хаһыаты таһаардыбыт.

Бу киһээ академик В.И. Оконешников иккис лекциятын аахта, кини лекциятытан биһиги новеологическай система көмөгүнэн саҕа үөрэх дьылыгар ситиһилээхтик үөрэниэхпит дии саныыбыт уонна иллэг кэммитигэр видеокиинэлэри дуоһуйа көрдүбүт. Кэҥкэмэ үрэх кэрэ көстүүтүттэн дуоһуйа астынныбыт.

Бэс ыйын 12 күнүгэр биһиги оскуолабыт производственной биригээдэтин уолаттара лааҕыр тутуугун үлэтигэр элбэхтик үлэлээ-

тилэр.

Онтон Николай Петрович Колпашиников бастакы билсиппинэри маршрутка биһиргэ сырытта. Маршрутпут уһуна 6,5 километр этэ. Бары хааман сылайан кэлэн, тото миньигэстик аһаан баран телевизор көрбүһүт, утуйбуһут.

Намнаагы телепрессфотос-ревью оҕолорго аналлаах интириһинэй көрдөөх биэчэри ыттыбыт. Бары үчүгэйдик кыттыбыттара. «Стайтгидежер хотойук-2000» диэн ырыаҕа үңкүүтэ аналлаах биэчэри тэрийдибит. Бастакы миэстэни куорат 27-с оскуола, иккинчи Нам бастакы оскуола, үсүһү - Чурапчы, Таатта оҕолоро ылбыттара.

Жюрига биһиги иннибитинэ эмиз дьыни тутууга көмөлөспүт 10-с кылаас оҕолоро үлэлээбиттэрэ. Улахан махталбытын Василий Иванович Колмогоровка, Светлана Георгиевна Емельяноваҕа биһигини Кэҥкэмэ илдьэ барбыттарыгар уонна Николай Петрович Колпашиниковка Кэҥкэмэ ЭХО паркатын үлэлэтэ турарыгар истингик махтанабыт.

Наташа БОЧКАРЕВА

НЭҦИЛИЭГИМ КЫҦАЛҒАТА

1 Хомуस्ताах ЖКХ-та быйылгы кыстыгы этэҥнэ туораата. Жатайга сырой нефть эрдэ бүтэн, Кыһыл Сыыртан икки төгүл газоконденсат аҕаланнар тыһынара уһаата. Государственной комиссияҕа, документациятын огоруу харчытын кыһайан уйуммакка котельнай туттарылыбата. Сырой нефть итинни бизэрэ суоһун-суодалын тулуйбат, анамматах 4 хоңуолтан үһэ алдыанна. Котельнай иһэ тыһыныта бэрдиттэн үс ый оператордар суон сылаас турбаны кууһан кыстаатылар. Сырой нефть сыта-сымара, буруота, киһи тулуйбат тыһыныта, кулҕах кууһунуур тыһаа 24 чаас үлэлиэх диэтэххэ ыарахан. Бу котельнайга эмиэ капитальной өрөмүөн ытылыннарына, электроштит сагардылыннарына, дымосос мотуора аналлааҕа булулуһуна, неби куорат цистерна уларыдына, тимир эркиннэр сылааһы тутар тыһаа онгоһулуһуна, кэлэр кыстыкка толору бөлөмнээх киирдэхтэринэ эрэ, ХХI-с үйэни айкалыы көрсөр кыахтаахтар. Эргэ детсад уонна кулууп котельнайдарыгар капитальной өрөмүөн ытыллыахтаах эбит. Бу капитальной өрөмүөннэри нэҦилиэк кыһалтата биллэр. Улуус дыһаналтата болҕомтоҕо ылан эрдэ үлэтин былааннаан ыттытара туруу этэ. НэҦилиэк 2-3 салайааччытын мөһөн-этэн туһа тахсыбат. «Баанньык харчыта абыраабат».

Капитальной улахан тутуулар техничекэй характеристикаларын ааҕан, инженер-теплотехниктары кытта бары конструкциятын тутуһан онгоһуллубута буоллар, бу квартильной котельнай бөһө-таҕа, сылаас, баһаарынай куттала суох буолуо этэ. Баһаартан эбэһэтилинэй страховкалааһын уонна бары тэрилтэ дьизэлэригэр баһаар буолан эрэрин биллэрэр автоматическай сигнализацияны онторуу туһунан Саха правительствотын 174 №-дээх, ыам ыйын 8 күнүгэр, 1997 с. уурааҕа тахсыбыта. Страховкалааһыны уонна сигнализацияны онорууу харчы суох диэн биһир да тэрилтэ салайааччыта толорбот. Уураах кимиэхэ анаммытын билбэтэрэ буолуо дии санаабыппын. Онтон кабель, электропровод сопровитлениетын бэрэбиэркэлэтэргэ п.1 ч.1 ШПБ-01-93 РФ диэн предписания сурулуһуна даҕаны, аахайбат салайааччылар элбэхтэр.

Алларааттан саҕалаан үөһэнни дыһаналта тийэ, быраабыла, документация, уураах диэни билиммэт буолуубуттан эрэй бэйэбитин эрийэр, кыһалта кыс ортото кыпчылар. НэҦилиэк кыһалтатын үрдүкү салаалта таба көрөн аахтар, сөптөөүү сэмэлээбит, кырдыгы кыбыһыт диэн айкалыабаатар да, толкуйун тобуллар уруйдуом этэ.

К. ЕРЕМЕЕВ.
1 Хомуस्ताах

Ааҕааччыга информация

БОТУЧУУ СЫНАЛААХ КҮБҮРҮНЭЭТЭРДЭР

Региональной политической чинчийилэр Агенстволарынан РФ Президентэ Владимир Путин сэттэ федеральной уокуругу тэрийбитигэр нэҦилиэниэ сыһыанын билгэлээһин ытыллыбыта.

Манна ыйытыллыбыт дьон 43 бырыһыаннара бу уларытыны өйүүллэрин биллэрдэ. Оттон 21 бырыһыан кыккыраччы утараллар. Ыйытыллыбыттар 38 бырыһыаннара эппиэттэн туттуммуттар. Онон ыйыты түмүгүнэн норуот реформа саҕа көрүгэр сыһыанын сэрэнэ соҕус өйөөһүн курдук диэн быһаардылар.

Аны туран хайа баҕарар былаас хамнастанар, хамначыттанар. 2001 сыл бюджетыгар президент дыһааларын Дьаһалтата төһө үбү көрдүүр эбитий? Биллэн турар аан бастаан үлэ-хамнас дьизэттэн-уоттан саҕаланар. Маньаха урукку баар дьизэлэргэ евроөрөмүөнү онорууга 240 мөл. солк. көрдөөбүттэр. Итиннээх «дьизни-уоту хааччыыы» диэн изэмэ-дыаама суох ыстатыйаҕа эбии 600 мөл. солк. тэрийбиттэр. Аны телефон, телефакс, компьютер, харабыйлар, коммунальной өнгөлөр, транспорт, самолет аренда о.д. курдук тэриэбэлэрэ суох сатаматтара чуолкай, итиннээ өссө эбии 600 мөл. солк. наада эбит. Дьээбэтэ диэтэххэ - үп министерствотыттан харанда-

ас, уручка, килиэй о.д. олус наадалаах дыһалаҕа 3,7 мөл. солк. ирдэммит. Эбии сыана үрдүүрүэ диэнтэн сэрэнэн 34 мөл. солк. эбин диэн көрдөспүттэр.

Президент анаабыт күбүрүнээтэрдэрэ суос соҕотун үлэлээбэттэрэ биллэр, манна аҕыйаа суох ахсааннаах аппарат көрүллэр. Ол дьон хамнаһыгар, араас кыһалталарыгар 171 мөл. солк. биэрдэххэ сатанар. Бу дьон командировкаҕа таскайданалларыгар 60 мөл. солк. этэнэллэригэр 117 мөл. солк. эбитин дьизэ-уонка наадылларыгар 54 мөл. солк. хаһынаттан биэрдэххэ сатанар эбит.

Эбэн көрүүгүн бары ороскуоттары - 1 МИЛЛИАРД 917 МӨЛ. СОЛК. (!) тэҥнэхэр. Ол эбэтэр хас биһирдиги күбүрүнээтэр сылга бюджеттан 274 мөл. солк. мотуйоуктаах, биэтэр биллигини куурусунан бу 9,6 мөл. долларга тэҥнэхэр.

Биһиги күбүрүнээтэригэр наадыллыгыттар болҕомтолоругар. Дальнай Востокка бэрэстэбиитал Константин Борисович Пуликовскай Хабаровскай куоракка Муравьев-Амурскай уул. 19 №-гэр ыстааптанар. Телефона - 31-30-44 (кода 421). Кини приемнайыгар сурутуу атырдыах ыйын 1 күнүттэн саҕаланар.

Кини бэчээттэн
В. КАСЬЯНОВ
балэмнээтэ.

Дьыллар уонна дьылгалар

САХА НОРУОТУН ЧҮЛҮҮ ҮОЛА

Зонал үлэтиги салинар секретарэ парторганизаачи 20-22 марта 1970г. г Якутск. Намский р-н.

Саха нуруотун биэр бастын уола, билиилээх, бөдөҥ государственнай деятелэ Г.И. Чиряев төрөөбүтэ 75 сылын быйыл туолла. Кини 17 сыл ССКП Саха уобаластаады комитетын 1-гы секретарынан үлэлээбит кэмигэр Нам оройуонугар хаста да тахса сылдыбыта. Мин кини туһунан аҕыйах түгэни эргиччи тулалыыра цивилизация киһиэхэ барытыгар дьайыыта. Бу аныгы тыа киһитин алаастан куоракка, куораттан алааска кыстыыр-сайылыыр баҕата. Саҥа үүммүт үйэбэ Саха сирэ бүтүннүүтэ промышлениы дойдутугар кубулуйара саарбаҕаламман. Маньаха Илин Энгэр нэһилиинньэтин ангарын, сүрүннээн эдэр ыччатын алааһыттан араарар, промышлениоска туһаайар, кэнээбэ республика сирин баайын толору хаһаайына онорор 100 сыллаах судуу программа республикабыт Правительствотынан ырытыллан, таһыллан, нуруот дьүүлүгэр тахсыах тустаах дии саныыбын. Ол 100 сыллаах улуу былаан быһытынан Аллараа Бэстээх хайатын үрдүгэр саҥа таас куорат алылаата урууллан, аан бастакынан политехнической үөрэхтээһин тэрилтэлэрин арайыы, ону сэргэ олоорор дьээлэр тутууларын олоороччуларын бэйэлэринэн саҕалатыаха. Ол түмүгэр ыччат бэйэтэ дьээлээнэр, үөрэнэр, онтон дуоҕабар быһытынан идэтинэн промышлениоска барар. Саҥа куорат — Илин Энгэр киин уонна хотугу улуустарын столицата. Кини кэлин Саха сирин төрүт олохтоохторун ураты культураларын, тыйыс айылгаларын, дьикти харамайдарын аан дойду харабар биэр сиргэ түмэн көрдөрөр соҕото музей-куорат буолар кэскиллээх. Куорат аата мөккүрдээх: Сахаград, Сахаада, Сахастан... Бу куоракка Россия ханнык баҕарар гражданина олоорор, кини оҕо эрдэбиттэн икки төрөөбүт тылы баһылыыр — сахалыы сангарар, сахатыйар. Тыа сирин куората сыһыа-баайа Илин Энгэр кыстыыр кыстыга, оттон улуустара сайылыыр сайылыктара буолан иһиэхтэрэ. Сахаград улуу өрүһү өңөйөн турар. Туймаада хототун миинэ сытар, массына аартыгын арыяа олоорор, тимир суолунан аан дойдуну тиксириннээр. Илин Энгэр дьонун-сэргэтин өлүүттэн өрүһүэйэр, быстыттан быһыыыр ыгык куорат буолан, үйэлэр тухары күнгө-ыйга күлүмүрдүү туруоҕу. XX1 үйэ бүтэр уһугар Илин Энгэр үрдэ үрэллэбит, анна арыллыбыт, энэрэ извэйтэр эргэ мас дьээтигэр олоорон хааллабына эстэр-быстар инники дьылдаланыа дуу, эбэтэр үрэллэбэт өһүөлээх, арыллыбат акылааттаах, извэйтэр эркинээх таас кириэппэскэ кириэр, өсө 1000 сыл тыһынын уһатыа дуу. Саҥа үйэ бастакы Президентин быыбарыгар саҥа куорат акылаатын бастакынан урубут кандидакка Илин Энгэр 16 улууа куолаһын бүтүннүү биэрэбэ диэн сабаҕаланар. Онон кэлэр дьалхааннаах үйэлэргэ улахан омук иһигэр киирэн суураллан, симэлийэр кутталлаах Саха сирин төрүт олохтоохторун омук быһытынан эстибэт инники дьылгаларын 20 президент аны-аны дьаһалынан буолбакка, 100 сыллаах биэр кэлимсэ Программанан быһаарыахха сөп дии саныыбын.

кытта хаартыскага түспүтэ. 1970 с. кулун тутар 20-22 кк. Дьокуускайга партийнай тэрилтэ секретардарын зональной семинардаа буолбута. Намтан 33 буолан кирибиппит. Салайааччыбыт райком иккис секретара Рожин Н.Ф. этэ. Г.И. Чиряев партийнай үлэ боппуруостарыгар улахан этиини онорбута. Семинар бүтүүтүгэр Гаврил Иосифович обком бары секретардарын, Намтан сылдыар партийнай тэрилтэ секретардарын кытта хаартыскага түспүтэ. Ол иһигэр бааллара: Н.Ф. Рожин, Илья Трифионов, Григорий Макаров, Т.И. Замятин, М. Ядрихискай, Н. Мускунов, И.А. Татаринов, В.П. Макаров, Д.Г. Дураев, Н.А. Кириллин, П.Е. Новгородов, М.А. Винокурова, Л.Е. Атласова уода. Обком секретардара А.В. Власов, И.А. Матвеев, В.Г. Павлов, В.Г. Лыглаев (тэрийэр-партийнай отдел сэд.) уонна Галкин бааллара. 1970 сыллаахха саас Дьокуускайга партийнай-хаһаайыстыбаннай актив муньаба буолбута. Г.И. Чиряев бэйэтин дакылаатыгар Нам оройуонун М.К. Аммосов аатынан колхоз партийнай тэрилтэтин (партком секретара Сивцев) хайаабыта. Ол саҕана колхоз экономическай көрдөрүүлэрэ куһаҕана суох этилэр. Председателинэн Е.П. Рехлясов үлэлиирэ. Ол дакылаата оччотообу

«Кыым» хаһаакка толору бэчээт-тэммитэ. 1971 с. олунньу 13 к. партия уобаластаады комитетын XXVIII-с партийнай конференцията буолбута. Намтан 9 делегат кирибиппит. Райком бастакы секретара В.Е. Колмогоров баһылыктаах. Обком үлэтин туһунан отчоттуур дакылааты Г.И. Чиряев онорбута. ССКП XXIV-с сьейигэр делегаттары талбыппыт. Ол иһигэр Гаврил Иосифович Чиряев. Съезкэ Гаврил Иосифович президиумга олоорбута, тыл эппитэ, КК чилиининэн талыллыбыта. Г.И. Чиряев партия КК-гар улахан авторитеттааҕа. Кини үлэлиир кэмнэригэр Саха сирин оноруулаах күүстэрэ, промышлениоһа, тыатын хаһаайыстыбата күүскэ сайыннарыллыбыттара. Гаврил Иосифович саха уолугар көстөр да дьүүнүнэн, тылынан-өһүнэн да, дакылааттыыр диксиятынан да чаччы киһини астынарар киһи этэ. Саамай үлэтин үгэнигэр, баара суоҕа 57 сааһыгар ыарахан ыарыытан олохтон туорабыта. Саха нуруотун историятыгар М.К. Аммосов, И.Е. Винокуров курдук кини аата үйэлэргэ ааттана туруо. Николай СИВЦЕВ, журналист

Егор Иннокентьевич Габышев 1932 с. Чурапчы Мэлдэхситигэр төрөөбүтэ. Идэтинэн учуутал. Д. П. Коркины кытта Чурапчытаагы оҕо спортивнай оскуолатын тэрийсипит бастакы директор. Россия физическэй культууратын уонна спордун туйгуна. 1987 сылтан субан сөһүнү төлөһүтүүгэ республикаҕа бастакы арендатор. 1990 сылтан — Чурапчы улуунун бастакы бааһынай хаһаайыстыбатын баһылыга. Республика ха-

үйэтин-сааһын тухары харыс сири халбарыйбакка, хаарбах дьээтигэр хаайтаран, хотонугар хорҕойон, тиэргэнигэр кирийдэн олоруо дуо. Былыр-былыргыттан куоратынан олоруу ханнык баҕарар омук сайдыытын саамай үрдүк үктэлэ, мунгутуур ситиһиитэ эбит. Кини туох-ханнык иннинэ бэйэтин олоор олодун хайыр тааһынан хайыннаан, үрүн тааһынан үрүттээн, сылаастык уонна үйэлээхтик оностон, өйүн сайыннарыбыт, үйэтин уһаппыт. Илин Энгэр бүгүн куоракка тардыһыта — бу билигини эргиччи тулалыыра цивилизация киһиэхэ барытыгар дьайыыта. Бу аныгы тыа киһитин алаастан куоракка, куораттан алааска кыстыыр-сайылыыр баҕата.

Кэпсэтиигэ ыгырабыт ИЛИН ЭНГЭР XXI ҮЙЭБЭ

һыаттарыгар «Мөлүүөн саха дьылдабытын быһаарыа», «Түөлбэнэн дьаһанан олоруодун», «Тыа хаһаайыстыбатын сагалыы көрүүххэ», «Тустуубут төрө хаалла», «Айыы үөрэбэ — саха төрүт философията», «Илин энгэр столицата Сахаград хаһан тутулдуой» о. д. а. ыстатыйалардаах.

Сүүрбэһис үйэ бүтүүтүгэр өбүгэлэрбит төгүрүк алаастарынан, от үрөхтөрүнэн уутуйан олорбут өтөхтөрө билигин — сири кытта сир, буору кытта буор. Холбохтутааһын сылларыгар үскээбит бастакы сэлэиньэлэр эмэ сити курдук дьылдаланылар. Кэнники бөдөҥсүйбүт улахан сэлэиньэлэр сайдыылара эмискэ аҕыраан, нэһилиинньэ киин сир диэки хамсааһына саҕаланна.

Улуустар кииннэрэ, уруккурларын курдук, улаҕата суох уһаан-тэнийэн барыллара уурайда, уһаайба да сирэ көстөрө уустугурда. Маньаха үп-харчы кырыымчыга, саҥа производствө суоҕа, уматык-оттук ыарахана, тутуу кыайан барбата — барыта атахтыыр.

Саҥа үүммүт үйэбэ Саха сирэ бүтүннүүтэ промышлениы дойдутугар кубулуйара саарбаҕаламман. Маньаха Илин Энгэр нэһилиинньэтин ангарын, сүрүннээн эдэр ыччатын алааһыттан араарар, промышлениоска туһаайар, кэнээбэ республика сирин баайын толору хаһаайына онорор 100 сыллаах судуу программа республикабыт Правительствотынан ырытыллан, таһыллан, нуруот дьүүлүгэр тахсыах тустаах дии саныыбын. Ол 100 сыллаах улуу былаан быһытынан Аллараа Бэстээх хайатын үрдүгэр саҥа таас куорат алылаата урууллан, аан бастакынан политехнической үөрэхтээһин тэрилтэлэрин арайыы, ону сэргэ олоорор дьээлэр тутууларын олоороччуларын бэйэлэринэн саҕалатыаха. Ол түмүгэр ыччат бэйэтэ дьээлээнэр, үөрэнэр, онтон дуоҕабар быһытынан идэтинэн промышлениоска барар.

Дьэ ити курдук улуустар кииннэрэ нэһилиинньэни хамнастаах үлэнэн, аналлаах үөрэтинэн, сылаас дьыһанэн толору хааччыбаттаргыттан дьон эдэрэ, хорсуна үлэ-үөрэх эскиртинэ, оттон кырдыаҕас өттө сылаас мунук көрдөһө киин куорат диэки сылын аайы сыҕарыйан иһэр. Кэлин уон сыл иһигэр, дьыэ-уот атыгыта дэлэйэн, Улуу Туймаада хочото тыа дьонунан туолла. Миграция саҕаланна эрэ.

Саҥа куорат — Илин Энгэр киин уонна хотугу улуустарын столицата. Кини кэлин Саха сирин төрүт олохтоохторун ураты культураларын, тыйыс айылгаларын, дьикти харамайдарын аан дойду харабар биэр сиргэ түмэн көрдөрөр соҕото музей-куорат буолар кэскиллээх. Куорат аата мөккүрдээх: Сахаград, Сахаада, Сахастан... Бу куоракка Россия ханнык баҕарар гражданина олоорор, кини оҕо эрдэбиттэн икки төрөөбүт тылы баһылыыр — сахалыы сангарар, сахатыйар. Тыа сирин куората сыһыа-баайа Илин Энгэр кыстыыр кыстыга, оттон улуустара сайылыыр сайылыктара буолан иһиэхтэрэ.

Тыа киһитэ олох сайдыытын алын үктэллэрин — алаас, аччыгы сэлэинньэ, бөдөҥсүйбүт сэлэинньэ, улуус киһиэ — барытын этинэн-хаанынан эрэйдэнэн, тонгон-хатаан биллэ. Аны киһини киин куорат сылаас, сыһыалаан олоҕо, магнит курдук, бэйэтигэр тардар. История көрдөрөрүнэн, өркөн өй, үрдүк культура, кэрэ искусство — барыта сылаас сиртэн силэс тардан, тыллан, сайдан барыт. Саха улуу олонхото саха оҕонун төрдүттэн, холумтанын сылааһыттан саҕаламмыта. Саха сирэ ханна да суох тыһыны кыраайынан биллэр. Оттон биһиги тыабыт киһитэ стандартка хапсыбат үс-түөрт илии бастаах (6 — 8 см), урааннаах бэрэбинэ дьээтигэр олоорон, уһун кыһыны быһа издэһигэр имэ кыйбэккэ, этэ-тириитэ сайа тыһыммакка, тонгортон атыны толкуйдаабакка, элбэх эрэйинэн сыл тахсар. Ордук оҕо-уруу, оҕонньор-эмээххис хотторор.

Саҥа үйэ бастакы Президентин быыбарыгар саҥа куорат акылаатын бастакынан урубут кандидакка Илин Энгэр 16 улууа куолаһын бүтүннүү биэрэбэ диэн сабаҕаланар. Онон кэлэр дьалхааннаах үйэлэргэ улахан омук иһигэр киирэн суураллан, симэлийэр кутталлаах Саха сирин төрүт олохтоохторун омук быһытынан эстибэт инники дьылгаларын 20 президент аны-аны дьаһалынан буолбакка, 100 сыллаах биэр кэлимсэ Программанан быһаарыахха сөп дии саныыбын.

Ааспыт күһүн Чурапчы военкоматыгар бэйэлэрэ кэпсииллэринэн, 130 оҕоттон 110-на сыһыыллыбыт. Бу курсу статистика тыа ыалын бүгүнгү олодун, сарсынгы кыһалҕатын, ордук доруубуйатын туһунан элбэбүүгү кэпсип.

Онон кэлэр дьалхааннаах үйэлэргэ улахан омук иһигэр киирэн суураллан, симэлийэр кутталлаах Саха сирин төрүт олохтоохторун омук быһытынан эстибэт инники дьылгаларын 20 президент аны-аны дьаһалынан буолбакка, 100 сыллаах биэр кэлимсэ Программанан быһаарыахха сөп дии саныыбын.

XX1 үйэбэ Илин Энгэр олодоттан хамсыа дуо. Маньаха бүтүн үйэни анааран көрдөхкө, ама даҕаны биһиги үүнэр көлүөнэбит, кэлэр кэнээрибит

түн бэйэбит көрүнэбит. Ол инниттэн дьуһуурустуба олохтоон киһэ хойукка диэри сылдыар оҕолор төрөһүүтүгэр ыстарааптыыр туһунан пууну төрөһүүтүгэр уопсай муньахтара ылыммыта, — диэн оскуолатын үлэтин билиһиннэрдэ. Бу этиигэ курс истээччилэрэ сөбүлэспэтилэр. Киһилэр ыстарааптааһыны олохтоохтохо төрөһүүтүгэр эппиэтинэнэ намытыр диэн биэр санаада кэллилэр. Төрдүс бөлөх. Бу бөлөх дьээ кэргэн кииннэрин тэрийэр төрөһүүтүгэр көмө буолуохтааһын, оҕону иитиигэ тулалыыр эйгэ түмсэн биэр соруғунан үлэлиэхтэрин ыйда. Холбуура, тэрилтээ түөлбэ баар. Оно биэр төрөһүүтү арыгылаан ууратылыһаҕа проблема икки төгүл элбиэр. Бу үлэтигэр уһуллубут киһи оҕотугар улахан охсуу. Дьэ, ол инниттэн улуус иһинэн коллективтар үлэтигэр интэриэһэртүгэр сөптөөх иитэр-үөрэтэр үлэни ыытар салайааччыга биһирэбил махталы олохтуур наадалааһын туруорустулар.

Бэһис бөлөх. «Арчы» дьээ кэргэн кииннэригэр «Итэҕэйи» телефоннарын олохтуурга улуус психологтара санааларын эттилэр. Курс тэрээһиннээхтик ааста. Иитэччилэр бэйэлэрин билиилэрин хаҕатар, эбии үөрэнэр соруқтаах тарҕастылар. Үөрэх улуустары управлениета үөрэх үлэтигэр интэриэһэртүгэр квалификацияларын үрдэтэр институт үлэтигэр таһааран курсу ыытыыга кэмчилээһини онордо. Мантан үөрэх управлениета үлэтигэр көмөтө, киһилэргэ кыһамныта көстөр.

Үһүс бөлөх. Күннээҕи режим оҕо бэрээдэги тутуһуутун төрдө дьон иитэр үлэҕэ директору солбуяааччылар эттилэр. Оскуола төрөһүүтү, оҕону, оскуола администрациятын, нэһилиэк дьаһалтатын кытта дуоҕабар-контракт оностон үлэлиир туһалааһын ыйдылар. Манна Салбан орто оскуолатыттан А.М. Жирков: «Милицыа сэлээннээбэккэ бэрээдэп-

ОҔО ИИТИИТИН ТУЛА

Сахабыт сирин Президентэ М.Е. Николаев республика нуруоттары форумугар туруорбүт чөл олоду тургуттар туһунан доктрина тыһынан салайтаран улуустаагы үөрэх управлениета оҕо иитиитин үлэһиттэригэр анаан курс тэрийди.

үөрэтиигэ сыһыаннаахтарын дакаастаатылар. Бастакы бөлөххө оскуолаҕа кирэ илик саастаах оҕону иитээччилэр арыгыны, табагы утары үлэ былааннаахтык барарын, үлэ көдүүһүн үрдэтэр инниттэн бары специалистар түмсэн Айыы дьээтин тэрийэргэ этии киллэрдилэр. Манньк дьымсүүлэр оҕо бары өттүнэн быһыылара улаханан эттилэр.

Кини олодун устатыгар айыһы-хараны оноруо, өлөрүө-өһөрүө суохтаах. Кини уорара, кэдэрги быһылыанара, тылаһара саамамат. Дьону-сэргэни, кырдыаһыны ытыктыахтаах. Бэйэтин быраабын чуолкайдык билиэхтээх, эбээһинэни эңгилэ суох толоруохтаах. Манньк ис хоһоонноох научнай төрүккэ олодурбут, кэм-кэрдии ирдэбилгэр эппиэттиир «Оскуолаҕа үөрэнэр уонна сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор быраабы кэһилэрин сэрэтин уонна профилактикалааһын» диэн темаҕа проблемнай курс улуус киһигэр ытытылына.

Иккис бөлөх - кылаас салайааччылара. Киһилэр дьону куһараан дьаллыктан харыстыырга өйдөтүү үлэҕэ төрөһүүтүгэр саҕалаһыахтааһын билиэхтээтилэр. Дьээ кэргэн - бу оҕо киһи быһытынан иитиллэн тахсар сүүрүн сирэ. Онон оҕону сибэккинэн бэлиэтээн, силэстээн, умнастаан, сэбидрэхтээн биэр кэлим көрдөрөн ылыннарылаахтык көмүскээтилэр. Кылаас салайааччылары ордук телевидениеҕа этиһиллээх-охсуһуулаах, өлөрсүүлээх, уоруулаах-алдыатыылаах видеокыһылларын көрдөрөллөрүн, арыгылааһыны, табахтааһыны рекламалыылларын сыһыанан аахтылар.

Улуус үрдүнэн 96 сокуоннай саастарын ситэ илик оҕо араас көрүнгээх общественнай бэрээдэги, сокуону кэһини таһааран учуокка турар. Маны таһынан 36 төгүрүк тулаайах, ол иһигэр 14-18 диэри саастаах 19 оҕо баар. Бэрээдэги кэһэн учуокка турар оҕолор киһи дуу, киһи дуу буолаллара үөрэх үлэһиттэрин долгутар.

Уһус бөлөх. Күннээҕи режим оҕо бэрээдэги тутуһуутун төрдө дьон иитэр үлэҕэ директору солбуяааччылар эттилэр. Оскуола төрөһүүтү, оҕону, оскуола администрациятын, нэһилиэк дьаһалтатын кытта дуоҕабар-контракт оностон үлэлиир туһалааһын ыйдылар. Манна Салбан орто оскуолатыттан А.М. Жирков: «Милицыа сэлээннээбэккэ бэрээдэп-

Ф. БАИШЕВА, Хамаҕатта орто оск. соц. педагога

Бетүк
нэһилиэгин
кырдыаҥас
олохтообо
Тимофей Иванович
КОЛЕСОВ
өссө 1992 с.
Москваҥааҕы
астрология
оскуолатыгар
кэтэктэн чөрөнө
киирбитэ.
Кэлин төлөбүрүн
кыайбакка
чыңс курстан чөрөбин
бырахпыт. Кини
чөрөммит кэмигэр
муньыммут
билиитин
сурунаалартан,
хаһыаттартан
сирдэтэн
саха кинитигэр сөп
түбэһэр гына
бэстиллиэнэй
тыһыынча туһунан
номобун
кылгатын
билиһиннэрэбит.

Халандаар хаамытынан Балык Мөңгүрөн (рыба) (26 тыһ. сыл) үйэтэ 2000 с. бүтэн аны Уу кутааччы (водолей) үйэтигэр кириэхтэхэ этибит да ону 2004 с. сагаланыа дьэбиттэр. Ити арыгыта түөрт сыл, күн кэннинэн сыҕарыс гыммыт бириэмэтигэр сөп түбэспит быһылаах. Дьэ хас эмит үйэ анараа өттүгэр арыгытыланан хаалыахтаах түөрт сылы таба көрөн эгин бэйэлээхтик билгэлээн, номох огорон «бэстиллиэнэй тыһыынча» дэммитигэр сөп курдук. Бизэ уон сыл анараа өттүгэр кырдыаҥастар сэхэнэригэр иһиттэххэ бэстиллиэнэй тыһыынча туолуутугар «Мэҥнээх Мэхээлэ кэлиэ, онон үйэ бүтэр үһү, Нуой мотуок буолуо үһү» - дьээн кэпсэл баара.

БЭСТИЛЛЭНЭЙ ТЫҤЫНЧА ТУҤУНАН ДОЙБОХ

1990 с. сахалыы эттэххэ Күн «буурҕата» түһэн, эгиннээх сайын этэ. Күн «буурҕата» киһи мэйиитин, сүрэх, тымыр, ньиэрбэ үлэлэрин кэһэринэн ыар содуллаах дьайыы дэнэр. Киһитэн тоҕус кыдык көбөр, кыһаттаах үөн-көйүүр үксүүр, «көтөр тэриэлкэлэр» элбиһиллэр, тыаллаах-куустаах тымныы ардактар буолаллар. Онуоха Ураан эргэни эһэр, Нэптуун эргэни тутуһар, Сотуурун куһаҕаны кигэр айан сулустара куодуруспут кэмнэрэ этэ. Ырыыба ыраас уутугар Бадьылай кирдээх ууну кутан - Ырыыба идеологиятын сытытан, онуоха эбии кырдыаҥас «бэриниилээх» өттүн харчынан айаҕын бүөлүү быраҕан, эдэр өттүн арыгынан, муусуканан,

сыгыһынах дьахталларынан аралдьытан туохха да кыһаллыбат, аахайбат гына бодуулаан кэбиһэр. Ол түмүгэр үйэ кэринэ таҕыллан олоххо кирибит, өрөгөйдөөх аан дойдуну хонтуруоллуу олохтоо социализм системата Мэҥнээх Мэхээлэни хаан толуга суох суулунна. Мэҥнээх Мэхээлэ үйэтэ бүттүбэ ити. Самалык үйэ таҕнастытыннан сибээстээн Мэхээлэ аата ахтылла туруо, Барыыс таҕараны утарбыт «үрүн мөһөйү» кыайбытын иһин, Уусус Киристиэс сиргэ иккитээн эргиллибитигэр тэҥнэнэн, аата улахан буукубанан суруллуо.
Былырыын атын өйдөбүлүнэн

«бэриэтчиг» сулус кэлэн аасытын сорохтор түбэһэн көрбүт буолуохтаахпыт. Ол илдьит быһытынан мэнэ оройбутугар Сатана уонна Аад сулустара бииргэ куодуруһа сылдьаллар.
Биирдэрэ айылҕаны булкуйар, иккиһэ киһини булкуйар адыһытаах эбиттэр. Ол курдук силлиэ-буурҕа түһэн алдьаныы, кээһэни тахса турар. Уу халааннаан сир-дойдуну тимирдэр, суолугар түбэспитин үлүгү урусхаллыыр. Ойе суох сэримтэн эйэлээх ыал өлөр-сүтөр, дэлби тэптэри, уоран күрэтти, араас транспорт абаарыйата о.д.а. быһылааннар көбөн тахса тураллар. Атааннаһыы өссө

кэнгэн, кэлин тиһэ-фэр кими да кытта атааннаһара суох буолан, атааннаһыы уурайар чинчилээх быһыылаах. Ону бары билэн-көрөн олохтоубут.

Эһиһил «Хара мөһөй» сыла. Үрүн санааны хара санаа баһыйдаһына онон арыалдьыттанан сыһынаҕа үөн ууга кирирдэҥиэ - уу иэдээниһин, хонууга таһыстаһына - сир алдьархайынан аанньыр адырай эбит.

Ити мөһөй тиллэрин, тиллибэтин икки атах бэйэтэ быһаарар. Үрүн санаа баһыйтарбаттар ханык. Эһиһил анараа өттүгэр эмиэ «буурҕа» түһүө, эмиэ эгиннээх сайын буолуо. Көмгүүтүрдэр да булкулла сыһааһара. Ол гынан баран айан сулустара хайдах хоһулаһан арыгытаһалларыттан тутулуқтаах буолуо диһиллэр. Ити халаан суругун ааҕар дьоннор тыллара. Ама Нуой мотуок буолуо дуо?

КОЛУҤУӨП.
Бетүк

Астрология наукаҕа элбэх ахсааннаах ритмнэри уонна цикллэри (космостан уонна сиртэн) кытта сибээстээх. Биһиги олохпут олохчута цикллэртэн тутулуқтаах, ол кэммиттэн кэмигэр хатыланар. Биир манньык циклинэн бары бэркэ билэр сэттэ күннээх нэдиэлэбит. Сиргэ олохтор бары кэриэтэ норуоттар сэттэ күннээх цикли тутуһаллар. Бу цикл саамай сөптөөх, кини киһи иеритмнэригэр уонна айылҕа, общество нөҥүө тас ритмнэргэ толору дьүөрэлэһэр. Бу 7 күннээх цикли уларыта сатааһыннар табыллыбатахтара. Улуу французскай революция кэнниттэн уонна күннээх Өктөөп революциятын кэнни 6 күннээх кэрдийи киллэрбиттэрэ уһаабатахтара. Киһи аймах өбүгэлэр үгэстэринэн 7 күн ритминэн олохторун ордорор.

Былыргы Вавилонияҕа, үс тыһыынча сыл анараа өттүгэр, нэдиэлэ бары күннэрэ уонна суукка чаастар Пантеон таңараларын үллөһүлүн, кинилэр көрүүлэригэр-истиилэригэр бааллар. Оттон Пантеон хас биирдии таңарата туһаннаах планета олохтору, ХҮШ үйэҕэ тийэ сэттэ планета баара биллэрэ, кинилэри халлаанга көннөрү хараһынан көрөллөр. Олор истэригэр: Күн (Гелиос), Ый (Селена), астрологияҕа күнү уонна ыйы планеталарынан ааттыыллар, Меркурий (Гермес), Венера (Афродита), Марс (Арес), Юпитер (Зевс), Сатурн (Кронос) бааллар. Бу Септенеры сэттэ планета сомоҕото былыргы астрологтар сиргэ баар олоҕу дьаһайар модун күүстээх дии саныыллар. Аан бастатан, бу сэттэ планета нэдиэлэ 7 күннэри салайаллар дьээн этэллэрэ. Ити курдук дьиктилээхэй уонна олус суолталаах Магтар Сулустара баар.

Бу геометрическай 7 сарданаалаах сулус көрдөрүүнэн нэдиэлэ хас биирдии күнэ чопчу бэйэтин планетатынан салайыллар, ол иһин ити планетаны бэлиэтин илдьэ сылдьар. Күн баскыһыаннаһыны (өрөбүл күнү), Ый — бэнидизньиҕи, Марс — оптуоруньугу, Меркурий — сэрэдэни, Юпитер — чэппиэри, Венера — бээтинсэни, Сатурн — субуотаны салайаллар, дьаһайаллар. Ити курдук үйэлэргэ бэйэлэрин

солбуһа нэдиэлэ күннэрэ элгэлдьиһэллэр, кинилэри Күн систематын сэттэ көстөр планеталара салайаллар.

Нэдиэлэ күннэрин астрологтар хайдах ырытталларын билсэҥин.

1. Баскыһыанньа — Күн күнэ

НЭДИЭЛЭ ХАС БИИРДИИ КҮНЭ — ПЛАНЕТА

Арҕаа Европаҕа, Америка дойдутарыгар, Турцияҕа уонна Илин дойдутарга баскыһыанньа нэдиэлэ бастакы күнүнэн аабыллар. Биһиги эрабыт иннинэ 321 с. Рим императора Константин баскыһыанньаны судьуйалар, ремесленниктэр уо. д. а. сыһыанар күннэринэн ааҕарга Ыйаах таһаарбыта.

Дьиктириэх иһин, баскыһыанньа дьон-сэргэ энергията — сөбүмөр. Бу күн дьон олус актыбынай, сэргэх, дьарыктанара кириэр. Баскыһыанньа айар дьонго табыгастаах, кинилэр айар былааннарын олоххо киллэрэллэр. Өрөбүлгэ атыылаһар табааргын болдойон көрүөххэ наада, араас дьэиҕи көрбөккө хаалыаххын сөп. Нэдиэлэ бу күнүгэр саһархай өгнөөх табары атыылаһарга олус тоҕостоох кэм. Өрөбүлгэ ыалдьыттары көрсөр, биитэр бэйэ ыалга бараар ордук. Сүрэх ыарыһахтар сибээһэй салгынга сылдьаллара көмөлөөх. Бу күнү интэриһинэй киһигэни аабыһынан эбэтэр кроссворду таайыһынан түмүктүөхэ сөп.

2. Бэнидизньиҕи — Ый күнэ

Биһиги санаабытыгар бэнидизньиҕи үлэ нэдиэлэтэ сагаланырынан, «ыарахан күн» дьээн ааттанар. Дьин иһигэр, бу күн оннук уустуга суох, күннээҕи кыһалҕаларга анаар. Бэнидизньиҕиккэ өр кэмнээх дьыаланы саҕалыыр табыҕа суох. Ол оннугар быстах дьыала түргөнник, ситиһилээхтик түмүктэнэр. Муора эбэтэр акыйан устун айанньыргыа Ый күнэ саамай ордук. Бэнидизньиҕиккэ аһыыр аскын табан атыылаһыан, дьэиҕин-уоккун хомунаргар олус бэрт. Төрөпүүттэргэр сырыт, саатар телефонунан билс. Бу күн кэргэн ылар, тахсар сатамат, ол

тэнгэ дьэиһи тутууну сагалыыр, харчы иэс ылар, биэрэр табыҕа суох...

Бэнидизньиҕиккэ куртаҕын үрүмэтэ олус уйан уонна бааһырымтыа, онон аһы астары, антаны тумна сатаан. Чесногу, луугу, араас туустаах ыһаҕаммыт аһы амсайыман. Ол оннугар сарсыарда маннай, овсянай хааһыны, үт миһин ситэхпитинэ куртахпытын харыстыахпыт. Бэнидизньиҕиккэ арыгыны амсайбат ордук. Ый хааны иттигэр утаҕы сөбүлээбөт.

3. Оптуоруньук — Марс күнэ

Актыбынай уонна сорунуулаах дьайыһылар күннэрэ. Сарсыарда зарьдалаан, күнү быһа сэргэх сыйдыгы. Марс күнүгэр айдааны, иирсээни тумна сатаан. Марс — Оптуоруньук байыаннай уонна уопсайынан да инвигативалаах дьонго табыгастаах. Тэрилтэлэргэ сэрэхтээх буолуу техникатын быраабылаларын көрүнэр наада. Марс дьайыһытын олус чаастатык умайыһылар уонна баһаардар тахсаллар. Олон электропроводканы уонна уоттан сэрэхтээх маллары (бензин, газ о. д. а.) көрүөххэ-истиэххэ. Оптуоруньукка дьахталлар кыһыл өгнөөх таҕаһы кэттэхтэринэ олус кизрэйэллэр. Бу күн луугунан, чесногуонан эмтэнэр ордук. Норуокка «Лук от семи недуг» диһиллэрин умнумаҥ, ангардас аска эрэ буолбакка, тириин бааһын эмтэнэҥин. Араас эпидемияларга былыргы эмчиттэр дьэиҕэ-уокка луугу ыйыры субэлиллэрэ.

Олус кыахтаах фитотерапевт быһыытыннан чесногу этэллэр. Чеснок урдук артериальной давлениины түһэрэр, сүрэх табиитин күүһүн улаатыннаратар, диурези күүһүрдэр, тымырдары кэҥэтэр. Чеснок бары ыарыһытан туһалыыр. Олон чесногуонан уонна луугунан эмтэнэҥин оптуоруньук саамай табыгастаах. Маны таһынан Марс күнэ араас романтическай умсугуйуулары, мүччүргэннээх сырыһылары арнааччылыыр. Оптуоруньукка элбэх киһилээх түмүкү түмнэ сатаан, кизһэ өттүгэр дьэи кэргэниҕэ атаарар эбэтэр детектив ааҕар сөп.

4. Сэрэдэ — Меркурий күнэ

Сэрэдэ нэдиэлэ ортотун быһыытыннан саамай түбүктээх күн. Меркурий харчы хайа баҕарар операциятын араҕаччылыыр: үпкүн хамсаабат баайга (дье-

уот, сир) эргит, тугу баҕарар атыылас, иэс биэрин уонна иэс ылын. Сэрэдэҕэ кылгас кэмнээх айанга аттанар. Бу күнү хайа эмит проблеманы тула санаан, быһаарыҥ. Сурук суруйарга табыгастаах күнү мүччү туттума. Үлэҕэр докумуону хамнатарын сэрэдэ саамай сөптөөх.

Сэрэдэ диетатын сүрүн быраабылата — эгин эгэлгэ көрүнүгү ас. Бу күн оһоҕос күүскэ үлэлиир. Моһуоктаары гынаһына үүнээйи аһынан, фруктанан, оһуруот аһынан үтэйиҥ. Тыкваттан миһин, грецкай эриэхэ, компот, отон барыанньата туһалаах. Сэрэдэҕэ вегетарианецтары үтүгүн, оччоҕо оһоҕун отой санатыгар түһүөҕө.

Сэрэдэ кизһээтин кинигэ аабыта, сэргэх киһини көрүүгэ анаан. Төрөпүүттэр оһолорун кытта дьарыктаналлар сөп, дьэи үлэтин тэнгэ огоролоруугар субэлэнэр.

5. Чэппиэр — Юпитер күнэ

Астрологияга Юпитер саамай үтүө сабыдыллаах планетанан аабыллар. Юпитер күнүгэр үөһэ турар инстанцияларга кэпсэтэр үтүө түмүктэрдээх эбэтэр начальниһка приемга сырыт. Чэппиэргэ билсии-көрсүү кэҥир, сана атас-доһор булуоһа сөп. Бу күн — өр кэмгэ айанга, кыраныһыса таһыгар барыһа олус тоҕостоох. Үлэҕэр уонна общественнай транспорга болҕомтолохтук сырыт, дьыалай быһыы күүһүрүү сөп. Туох эмит сынаалаһы уонна өр кэмгэ туһанаргын атыылаһарга чэппиэри туһан. Бу күн өр кэмгэ салгынгыа сырыт, дьэиҕэ бүгүмэ.

Юпитер быар үлэтин кытта ыкса сибээстээх. Олон чэппиэргэ мээҥэ элбэҕи аһааман. Быаргыны ыраастыы сатаа, элбэх утахта ис. Бу күн бүлүүдэлэрэ хааһылар уонна буспут эт, хара килиэп. Чэппиэргэ хортуппуйу сизмэн. Ханньык да алкоҕолы иһимэн. Итирдэр утахтарга баар этанол гепатропнай дьаат быһыытыннан биллэр, онон быар килиэккэлэрин алдьатар. Уойбуттарга уонна дьүдэйиэн баҕалаахтарга чэппиэргэ диетата олоруу эбэтэр ачыкка таһын дьоһун түмүктэрдээх. Кизһэ өттүгэр доһордуу хампаанньаҕа сылдьыҥ эбэтэр утуйуох иннинэ салгынгыа.

6. Бээтинсэ — Венера күнэ

Бу күннэ чувстволар аһары бараннар өйү-санааны баһылыахтарын сөп. Венера дьыалаларга чэлчэки сыһыана, эмоциялары

бэлэхтиир. Таптала эйгэтигэр көрсүһүүлэргэ романтическай өрүттэри атын күннэртэн саамай мунутуур чыпчаалы бээтинсэ бэрсэр. Дьахталларга барсыахтаара. Кими эмэ умсугутуоххун баҕардаххына, туох эмэ кыһыл өгнөөбү кэт, ситиһи эйиэҥ. Олон бээтинсэҕэ дьоһун дьыалалары көһөрүмэ, таах хаалыаҕа, кэлэр нэдиэлэҕэ тийэ соһуллуоҕа. Бу күн илиигэр элбэх харчыны илдьэ сылдьыма, көндөй ороскуот тахсыаҕа. Дьоһун атыыттан сир учаастагын, дьэиһи атыылаһааһа сөп. Саҥа квартираҕа көһөргө табыгастаах. Кизрэйи ыларга булгуччу күндү таастааҕы булун. Кыһыл көмүс оһоһуктары өрөбүлгэ уонна чэппиэргэ, үрүн көмүһү бэнидизньиҕиккэ атыылас. Венера дьахтар тэриллэригэр туһалыыр, онон косметиканы, духини о. д. а. бээтинсэҕэ ыларгыт сөп.

Аска хааччахтааһын суох, бурдук, минньигэс астары, салаттары, хортуппуйу, ыһаарыламмыт, буспут эти туттумахтааҥ. Булгуччу борц, миһин, бульон баар булуоһуоһа. Тууһу кыччатан туттун. Бүөр ыарыһахтар иҕи сүүрдэр оттору иһэллэр. Үөрэнээччилэр, студеннар өр кинигэни туппатыннар, харахтарын мөлтөпөттүөннэр. Бу күнү ваннаҕа сууан эбэтэр контрастнай (ити, тымныы ууну дьүөрэлээһин) душ ылан түмүктээҥ. Ол тирири ыраастыыр былыгыны сыһыһатар, ньиэрбэни холкутатар.

7. Субуота — Сатурн күнэ

Бу күнү тулууру, болҕомтону эрийэр дьыалаларга анаан. Урут көһөрүллүбүтү үмүрүтүҥ. Субуотаҕа нэдиэлэҕэ тийэр аскын хаһаан, аста астаң, даачалаахтар — бу эһиги күнүгүт. Үүнээйини олордун, бадьыстаһыҥ. Сири түөрүн, дьэиһи иттиһинэн дьарыктан. Субуотаҕа айылҕаҕа, тыаҕа сыһыаныҥ, сир аһын хомуйуҥ.

Сатурн унуох систематын салайар, онон уулуссаны туоруурга, кирилизһинэн түһэргэ сэрэннэ. Субуотаҕа хас аһылык кэннэ тиискитин ыраастаан, айаххытын сайдыҥ. Бу күн тииски кэбириир. Субуота диетата — фосфордаах, кальцийдаах аһы (сыр, творог, тэллэй, балык, сымыыт, эриэхэ, халпыыста) туттун. Бу күн ингиридэргин эрчи.

Астрологтар субуотаҕа баттаҕы кырыйары уонна таңас быһары утараллар.

РЕДАКЦИЯ ПОЧТАТЫТТАН АНЫТЫ ОТЧУТ

Эмээксин ыаллы дэри-эбинэ, кыһыгар от үлэтэ үгүнээн турдагына ыалдытыгы кэллэ. Хата кыһа дьиэтигэр баар, күтүөтэ улуус киинигэр кирибит, олох иллэнэ суох үһү, күн сарсын отугар кириэри, ол наада-тыгар сүүрү сылдыр эбит. Ону эмээксин, кырдыаҥас киһи сиэринэн, хотуурун, бурууһун булуна сырыттаҥа диэн быһаачы өйдөөгө.

Күтүөт киһэ кэллэ, наадатын барытын сиппит, санаата көтөҕүллэн, үөрөн-көтөн, көлсөөн-ипсөөн бөрү...

Сарсыарда балаҕа утуйбахтаһа түһөн баран, күтүөт дьэ турда, соччо ыһыссыр чинчитэ суох. Хата бэрт холкутук чэйдээн-аһаан, эбиэт саһана отугар хомуна. «Дьэ нарыл отчут» дии санаата эмээксин.

Оттуур да танаспыт сиэдэрэй: араас суруктаах-бичиктээх ырбаахы, муодунай джынсы, бүрүүкэ, омок кроссовка бачыһыката, сыналлаах сэлээппэ бэргэһэ, спортивнай суумка...

Ону эмээксин соччо сөбүлээбэтэ, онгон туран отчуттара хотуурун онугар

хачыгырас харчыны хармааныгар хааланна, бурууһун онугар буокканы симиннэ уонна түргэн сырыһаах мотиклыны таһааран, өрөһөтүн хайа үктээт, ходунатын диэки ыстаннара турда.

Харчы хотуурданан, буокка буруустанан аныгы отчут оттуу барахтаата...Эмээксин диригиник үөһэ тыһанан ылаахтаата.

Таайдарыгар Баһылайга куораттан аймах уолаттара оттоһо табыстылар, инньэ гынан таайдара үөрүүтэ сүрдүннэ. Эбиэккэ балык сиэтизм диэн илим көрүүхтээх, уолаттара көрдөһөн, эмиз киристилэр. Өрүс хомотугар уста сылдьан, илимнэрин көрбүтүнэн бараллар, ол сылдьан уолаттар көрдөхтөрүнэ, илимтэн дуоннаах да орпогох, хайды-

быта-алдыаммыта элбээн истэ, ону көрөн:

— Таай, илимгин олох абырхтаабат эбиккин дуу, алдыаммыта элбээ бэрт, — дэнэллэр.

Баһылай холку: — Улахан эбит, тыһыныча харахтан сүүс хараҕа алдыаммыта диэн, атын тоғус сүүс хараҕа хаба сыттаҥа дии, куорат дьонно өрүскэлээһэллэрэ сүрдээх, сиэри тыһынан туттарар туохха нааданы. Бу да биһиэхэ сөп буолуо, — диэн баран, алыһарын диэки көрөн кэбистэ.

Дуолан улуус киинигэр, аймахтарыгар олорон, онус кылааска үөрэнэр, дойдутун оскуолата тоғус кылаастаах. Аймахтара бэһискэ үөрэнэр соротох уолаахтар, уоннааҕыта кыргыттар, номнуо улахан дьон, студенткалар эһин...

Бу уол тустуу секцияты-

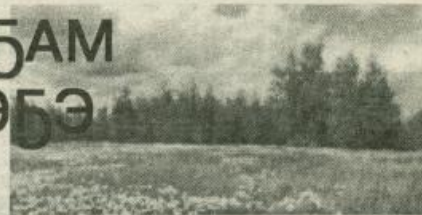
гар сылдыһабыттан дьонно баалларыгар Дуоланы дэлби мускуйар, тизритэ баттыыр, тустуох диэн хаайар, ол аайы дьонно үөрэллэр, буйбутта буолаллар да, уоллара эбии тэптэрэр. Биһир киһэ Дуоланга аҕата ахтан, кэһинитин сүгэн, хоно кэллэ, сана ыалдыкка киһиргээт, уоллара Дуоланы дэлби мускуйа, тустуох дии-дии арахпакка буулаата. Ону көрөн, аҕата Дуолантан ыйытар:

— Хайа, доҕоор, ити кыра бэдиккэ кыаттарарың дуо.

Уола тэбэнэттээх хараһынан көрөн этэр: — Эс суох, мин киини дьонно суохтарыгар кыайабын ээ, киһэ хойут үлэлэриттэн кэлиэхтэригэр диэри...

А. ЛУКИН.
Бетүс.

АЙЫЛБAM YEPYEBE

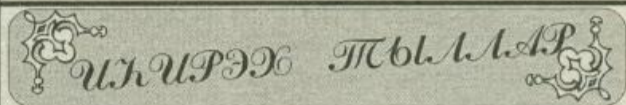

Мин
Өрөгөйдөөх төрөөбүт
күммэр
Киэҥ алааһым үрдүнэн
Былыт буолан
Күн уотун сабардаан,
Самыырдаан ааһыаҕым.
Дүрбүөннээх дүңүрүм
Этингии тыһаһааҕым,
Ыллыахтаах ырыам
тыллара

Чаһылҕан буолан
охсуохтара.
Мин туойан ааһыаҕым
Дойдум кэрэтин,
Мин ытаан ааһыаҕым
Кинини ахтаммын.
Оччоро сибэкки
бөрүтө үүнүөҕэ
Айылба Ийэкэм
үөрүүбэ-көтүүбэ

Онон-манан

Кирилл ЧЕРЕПАНОВ

Ув. Николай Филиппович! Дорогой наш дедушка! От всего сердца поздравляем с юбилейным днем рождения, 70-летием. Ты всегда был и есть для нас надежной опорой и защитой. В тебе мы видим мудрого наставника, доброго отца и любящего деда. Желаем тебе крепкого здоровья - это самое главное для нас и для тебя, и долгой счастливой жизни. **С наилучшими пожеланиями дети: Люба, Гавриил, Саша, Надя, внуки: Юля, Коля, Алена, Ваня, Тоня, Сашенька и Ганюша, правнук: Сашуля.**

БИЛЭЭРИИЛЭР РЕКЛАМА

Куплю 1 или 2-х комнатную квартиру. **Телефон 2-28-35.**

ТХПК «Урун-Ас» суһаллык тыа хаһаайыстыбатыгар үлэлээбит опыттаах манньк специалисттарга наадыйар:
1. Кылаабынай бухгалтер - 1 ед. (дьиэнэн хаачыйаллар)
2. Солбуйааччы бухгалтер - 1 ед.
3. Суоппар «С» категориялаах - 1 ед.
Хамнаһа кэпсэти быһыытынан.

Вниманию домохозяйек, отпускиниц, школьниц старших классов!

Намский учебно-производственный комбинат «Эрэл» объявляет набор на краткосрочные платные курсы по следующим специальностям:
- Оператор-пользователь ЭВМ (срок обучения 10 дней);
- Скорняк-раскройщик (срок обучения 1 месяц);
- Парикмахер (срок обучения 1,5 месяца);
- Швея с навыками кроя (срок обучения 1 месяц).

Приглашаем Вас с пользой использовать время Вашего отдыха. Предлагаемые навыки и умения пригодятся каждой хозяйке в планировании и в ведении домашнего хозяйства.

По всем интересующим вопросам обращаться по адресу: улица Ойунского, 5 (территория Быткомбината). Администрация УПК.

Өөрлөөх ына атыыланар. **Билсэр тел. 2-62-67.**

Продается мягкая мебель, диван, мешкотара. Обращаться: с. Хамагатта, телефон - 2-63-11 (звонить вечером).

Продаю теплый гараж 8х6, емкость для питьевой воды 3,5 тонн. **Телефон 2-13-18.**

Эдэр ыал улуус киинигэр уһун кэмгэ чааһынай дьиэни эбэтэр квартираны куортамнаһан багарар. **Телефон: 21-1-41 (чүл кэмизэр)**

Считать недействительным утеренный аттестат В-184165, выданный 26.06.84 Намской средней школой на имя Гавриловой Екатерины Семеновны

Считать недействительным утеренный аттестат А №0004096, выданный 17.06.96 I-Хомуустахской средней школой на имя Алексеевой Марии Ивановны

Арбытан, Көбөкөтөн, Фрунзеттан төрүттээх биһир дойдутаахтарытын от ыйын 8 күнүгэр ыһаахха ыгырабыт. Ыһаахха барааччылар 10 чаастан кырдыаҕастар балаҕаннарыгар мустаһыт.

Тэрийэр комитет

Эдыйибитигэр Трапезникова Августы Никитичнаҕа, кини оболоруугар таптыыр уола, быраата, убайдара ТРАПЕЗНИКОВ Иннокентий Егорович эдэр сааһыгар хомолтолоохтук өлбүтүнэн диригиник кутурбааммытын тиздэбит. Аймахтара Назаровтар, Винокуровтар, Беленковтар.	Таптыыр уолум, бырааптыт, убай-быт ТРАПЕЗНИКОВ Иннокентий Егорович хомолтолоохтук өлбүтүнэн диригиник кутурбааммытын тиздэбит. Ийэтэ, эдыйиэ, күтүөтэ, быраата, балта.
Күндүтүк саныыр табаарыһыт, биһирэ үөрэммит доҕорубут, ТРАПЕЗНИКОВ Иннокентий Егорович бу дьыл от ыйын 3 күнүгэр, эдэр сааһыгар хомолтолоохтук күн сириттэн барбытынан, дьонугар, аймахтарыгар, билэр дьонугар диригин кутурбааммытын тиздэбит. Биһирэ үөрэммит доҕорото: Хамагатта орто оскуолатын 1992 сыллаах ыһууна.	

ХАРАХХЫТЫН ХАРЫСТААН

Киһи хараҕа кыра кээмэйдээх буолан баран, олус уустук оноһуулаах, тоғус да көмүскэлэ суох орган буолар. Солуута да суох кыра оһол харахха улахан охсуулаах, алдытылаах буолуон сөп. Харахха тимир, таас, буор, от-мас кырыпахтара кириэллэрин таһынан, тэстэр уонна тэстибэт баастар, доргуйуу уонна итиигэ, сардаҕа, кислотаҕа сиэтиилэр хараҕы үгүстүк дэннииллэр.

Үксүн чочунан биһлээҥи сытыһаһыгына, араас тимир быһарга, чочуйарга, трактор гусеницатын киллэригэ, массыналары өрөмүөннээһингэ харах оһоллору тахсыахтарын сөп. Сорор харахха кирибит кырыпахтар бэрт кыра буолаллар, киһи эт хараһынан сатаан көрбөт. Сүрдээһин аалара, сырдыктан харах саатара, харах уута сүүрэрэ врачка көрдөрө барары күһэйлэр. Сорох түбэлтээ, үксүгэр ошоньоттор «ээ, чочу тааһа сатана кирдэ быһыһаах» диэн сэнээн аахайбакка күнү быһа ходуһа от охсон, эбэтэр отторун туруоран баран үрүн күн бүөлэннээһинэ эр иллэн буолан врачка көрдөрө кэлэр түбэлтэлэр баар. Таас, тимир кырыпахтара уот сардаҕа буолан харахха дьөлө хатаналара үгүс. Итинник түбэлтээ бэрт түргэнник хатаммыт кырыпаҕы хостуон ыла охсуоха наада. Инньэ гимматахха харах дьэйкирэ тунааран үрүн бээгинэ түһөн хаалар, эбиитин дьэбинирэр. Оттон сытыты тимир кырыпаҕа дьөлө көтөн харах иһигэр киридэһинэ ыарыһа суох буолар, кыратык укул эрэ ылыбыт курдук санатар. Онно албынпакка бэрт түргэнник окулист врачка көрдөрө сүүрүүххэ наада.

ДОҔУОБУҔА БААР — КҮНДҮ БААЙ

халтаһаны итиигэ, кислотаҕа сиэти түбэлтэтигэр бастакы көмө көннөттөн окулист врачка көрдөрө хайаан да наада. Үксүн эдэр, опыта суох механика-тордар оһоло түбэһээччилэр. Харах оһолун эмирирдээтөр көмүскэнэр быдан чэпчэки. Хараҕы харыстыры ачыкылар да, шиттэр да бааллар. 150, 151 №-дээх уонна 03 маркалаах аһаҕас ачыкынан трактористар, комбайнердар, слесардар, токардар тутталлара табыгастаах. Хойуу быһылга, тимир кырыпаҕа күөскэ бырдангалыыр үлэлэргэ сабыһаах ачыкыны кэтэр үчүгэй. Хас биһирди тракторист, механик хараҕы көмүскэнэр ачыкылаах буолара ордук. Итинник ачыкыны кабинаҕа анализтээр уура сылдыһылаахтаах. Бэйэҕэ сөптөөх линзалаах ачыкыны туттуоха сөп. Ол сатамат буоллаҕына контактной линза кэтэн баран сабыһаах шити туттуоха син. Көмүскэнэр ачыкы

ылаахтары сөп. Гаешнай күлүүс онугар өтүйүнэн, ийинэн хам ылларбыт айыканы охсор сэрэхтээх. Бэйэҕэ да, аттыгар да турар киһиэхэ итинник түбэлтээ тимир кырыпаҕа ыстанан кириэрэ үгүс буолар. Кирдээх, буордаах тимиргэ хараһын дэннэппит киһи столбнягы утары сыворотка ылаахтаах. Харах тэстиилээх оһол өссө биһир эрэй баар «симпатическое воспаление» диэн. Ол аата иккис үчүгэй харах көрүһүн ыалдьан бардагына тоғус да быһаабаат буолууга ааттанар.

Харах сарыһыла доргуйуулар эмиэ туспа ыарыһы, ол охсууттан, дэлби эсти долгунуттан эмсэ-дэлээһин буолар. Бу оһол чэпчэкигэр хаан турар, ол көрүүгэ мэхэйдээбэт, оттон улахан доргуйуу истас сарыһылар хайдыһаларыгар тиздэр, киһи көрөрө мөлтүүр. Хараҕы,

өстүөкүлэтэ туманнырбатын диэн кураанах мьылаһанан сотон баран, ыраас тирээкэнэн тарбатын дэнкэрдэн сотулар. Хомуур, ыһы кэмнэригэр дьэйкир пластмассаттан оноһуллубут сирэй агарын бүтүнүү сабар ачыкы ордук. Хараҕардыллыбыт таастаах ачыкы күн уотуттан харыстыыр доҕурдаах. Мастарыскай дарга туттуллар станоктарга дьэйкир экраннаах шиттэр баар буолуохтаахтар. Эрэһинэртан оноһуллубут сабыһаах ПО-2 маарка-

ТРИХИНИЛЛЕЗ

Бу листик ыарыһы тарватааччыларынан сибииннэ, эһэ, тайах, куоска уонна ыт буолаллар. Сүөһү, кыыл сутулуннарына, листик киһи оноһуугар личинкэтэ этин саһыгар үөскүүллэр. Кыһыллар трихиниллеһунан ыалдьан өлбүт өлүктэрин, онтон киһи трихинилле-

ветеринарнай врачка анализка аҕалыһаахтаах. Ол иһин сибииннэни өлөрүөх иннинэ ветпуун үлэһитин ыңгыран сибииннэни көрдөрөн доруоһуйатын туһунан ысыраапка ылылар. Анализка эти сибииннэ өрөһөтүн быһчыһарыттан (үөс тардар) 200 гр. итэҕэһэ суогу ылыһаахтаах.

Трихиниллеһу сэрэтэр сыалтан хас биһирди ыал, көмө хаһаайыстыбалаах тэрилтэ, сибииннэ фермата уонна тайаҕы, эһини бултуур дьон өлөрүллүбүт кылы этин барытын лабораторияҕа көрдөрүүхтээхтэр. Оттон эргиз тэрилтэлэрэ ветеринарнай ысыраапка суох сибииннэ, тайах, эһэ этин тутуо суохтаахтар. Атын ыарыһыларын ыалдыбыт эбэтэр эчэйбит сибииннэни ветүлэһит көнүллээн өлөртөрөр түбэлтэтигэр сүөһү этэ сиһэригэр сөптөөх диэн веткалатория түмүк ысыраапкатын биһирээхтээх. Ону быһаарарга сибииннэ ис органыттан (сүрэх, быар, бүүр, таал) уонна этиттэн 200 гр. итэҕэһэ суогу веткалаторияҕа аҕалыһаахтаах.

М.Е. ФЕДОРОВА,
Нам улууһун гостеприимствозора

РЕДАКТОР В.Г. КАСЬЯНОВ
ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура — 21496; иллюстрация уонна реклама (секретариат) — 21640; бухгалтерия — 21332; факс — 21332; “НАМ” ТРК — 21632; редакционной издательской система — 21141

Тэрийэн таһаарааччылар: СР Правительствота, Нам улууһун дьаһалтата, редакция коллектива. Маассабай информация средстволарын туһунан РФ Сокуоннарын тутуһууну хонтуруоллуур уонна регистрациялыыр РФ бэчээккэ Госкомитетын СР региональной управлениетыгар регистрациялааммыт нүөмэрэ — Я 0085.
Сурукка ааккытын-суолугун, үлэтигин, дьэйиит аадырыһын чопчу ыйыт. *Автор этэрэ хаһыат санаатынын мэлдьи биһир буолбат.*
“ЭНСИЭЛИ” - Нам улууһун хаһыата.
678380, Саха Республиката, Нам с., Октябрьскай ул. 1.
E-mail: editor62@sakha.ru

Талыһына уонна таһыһына “Энсизли” хаһыат редакционной-издательской систематыгар.
Хаһыат Дьокуускайга “Сахаполиграфиздат” НИПК бэчээттэнэ, Орджоникидзе ул. 38. Формата А3. Кээмэйэ 1,0 бэчээт. лис.
Индексэ — 54889. Тираһа — 1901
Бэчээккэ или баттанна — 12:00 ч. 5. 07. 2000
Сахаһын №-рэ — 75